

Az idei Szinnyi József-díjasok

Államalapító királyunk, Szent István augusztus 20-i ünnepe alkalmával ez évben első ízben tüntették ki *Szinnyi József-díjjal* a kimagasló szakmai teljesítményt nyújtó könyvtárosokat. A díj odaítélésének körülményeiről szükségesnek látjuk tájékoztatni a könyvtáros társadalmat.

A művelődési és közoktatási miniszter 3/1992. (III. 6.) MKM sz. rendelete, amely a 12/1991. (VIII. 6.) MKM sz. rendelet módosítása, így intézkedett: „A Szinnyi József-díj azoknak a könyvtárosoknak adományozható, akik hosszabb időn át kiemelkedő teljesítményt nyújtottak és tevékenységükkel, kezdeményezéseikkel szakterületük fejlődését segítik elő.” (Megjelent: *Művelődési Közöny*, 1992. ápr. 24. 7. sz.) A díjban évente hat személy részesülhet.

A Szinnyi József-díjat a miniszter adományozza, szakmai kuratórium javaslata alapján. A kuratórium tagjait – a szakmai szervezetek javaslata alapján – a miniszter kéri fel.

A Szinnyi József-díjra történt személyi javaslatokat a minisztérium Könyvtári osztálya gyűjtötte össze és készítette elő a tárgyalási anyagot. Javaslatoz érkeztek művelődési intézményektől, a fenntartó szervektől, a Magyar Könyvtárosok Egyesületétől, illetve annak egyes szervezeteitől.

Az öt főből álló kuratórium tagjai az alábbi testületeket, illetve intézményeket képviselik: Könyvtári és Informatikai Kamara (*Zalainé Kovács Éva*), Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete (*Varga G. Károlyné*), Magyar Könyvtárosok Egyesülete (*Somkuui Gabriella*), Országos Széchényi Könyvtár (*Berke Barnabásné*), Művelődési és Közokta-

tási Minisztérium (*Balog Mihály*). *Sóron László*, az MKM Könyvtári osztályának vezetője a kuratóriumban a titkári teendőket látja el. A kuratórium tagjainak megbízatása öt évre szól.

A kuratórium első ülését július 15-én tartotta, amelyen először megtárgyalta és elfogadta működési rendjét. Eszerint az elnöki teendőket éves rotáció alapján a tagok látják el. (E megtisztelő feladat ez évben alulírott tiszte volt.) A kuratórium ezentúl évente kétszer ülésezik: először a felterjesztések beküldésének határidejét követő héten, azt követően pedig július első felében. Az első ülésen a felterjesztések áttekintése után a kuratórium fenntartja magának azt a jogot, hogy amennyiben a felterjesztett jelöltek között nem talált elegendő számú megfelelő jelöltet, a kuratórium valamennyi döntését nyílt szavazással, egyszerű szótöbbséggel hozza. Az adminisztratív feladatok ellátását az MKM Könyvtári osztálya végzi.

Ezután a kuratórium megtárgyalta azokat az alapelveket, amelyeket a személyi javaslatok elbírálásánál alkalmazni kíván. A teljes konszenzust kapott állásfoglalás értelmében mivel a Szinnyi József-díj a könyvtárosi munka legmagasabb rangú elismerését jelenti, az csak kimagasló szakmai teljesítményért adományozható olyan személyeknek, akiknek hosszabb időn át tartó munkásságát a könyvtárosi hivatás iránti elkötelezettség hitelesíti. A Szinnyi József-díj nem lehet egyszerűen a jól végzett könyvtárosi munka elismerése, mögötte az egész szakma által is ismert és elismert értékteremtő szellemi tevékenységnek kell állnia. Hangsúllyal szerepelt a

megbeszélésen az életműért járó elismerés fogalma, mely eleve egy hosszabb időn át tartó kiemelkedő szakmai teljesítményt feltételez. Elhatárolta magát a kuratórium az olyanféle gyakorlattól is, amely akár szakterületi, akár földrajzi területi vonatkozásban valamiféle arányosításra törekedne.

A kuratórium határozott arról, hogy a díj kiírásának feltételeit a szakajtóban annak idején hivatalosan is közzé kell tenni. Megbízta ugyanakkor az MKM Könyvtári osztályát, hogy a személyi felterjesztések alaki és tartalmi feltételeit dolgozza ki.

A kuratórium ezután döntött az 1992-es Szinnyei József-díj javasolt kitüntetettjeiről s felkérte a Könyvtári osztályt, hogy állásfoglalását a művelődési és közoktatási miniszter elé terjessze.

Szinnyei József (1830–1913) könyvtáros és bibliográfus, az eddigi legnagyobb magyar életrajzi lexikon létrehozója, a magyarországi hírlapok gyűjteményének megalapozója, példaértékű pályát mutat fel a magyar

könyvtárosoknak. Hatalmas ívű életművét hihetetlen szorgalommal és következetességgel építette fel, jól tudva azt, hogy a tudományos kutatás a legeldugottabb forrásműveket, a legkisebb adatot sem nélkülözheti. A *Magyar írók élete és munkái* bevezetőjében ezt írta: „Miként a hadviselésnél nem egyedül a hadvezérek nyerik meg a csatát, úgy az irodalomban is minden közmunkás figyelmet érdemel a kutató részéről.” E gondolatot időszerűsítve megállapíthatjuk, hogy a szellem nagy csatáit sem kizárólag a szellem óriásai vívják és nyerik meg, hanem támaszkodniuk kell a kultúra közkatonaíra is, többek között a könyvtárosokra és a népművelőkre. Szinnyei József élete és munkássága nélkülözhetetlen építőköve a hazai kultúrának, neve méltán fémjelzi a könyvtárosok legmagasabb szakmai kitüntetését.

Somkuti Gabriella

1992. augusztus 20-án a művelődési és közoktatási miniszter – első ízben – Szinnyei József-díjat adományozott a következő, kiemelkedő szakmai teljesítményt nyújtott könyvtárosoknak:

Gerő Zsoltnénak, a közművelődési könyvtárak szervezésében elért kimagasló eredményeiért. A művelődés-szociológiai kutatások elindításában szerzett érdemeiért, oktatási és szakfolyóirat-szerkesztői tevékenységéért.

Lécesné Mesterházi Mártának, a szakirodalomban kifejtett magas szintű publikációiért, szerkesztői munkásságáért, valamint a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának számítógépes fejlesztéséért.

Pajkossy Györgynek, a tudományos könyvtárak fejlesztésében szerzett érdemeiért, az irodalomtudományi bibliográfia szerkesztéséért és szakmai publikációiért.

Sándor Istvánnak, a magyar néprajztudomány bibliográfiai munkái megalapozásában és közreadásában megtestesülő életművéért, valamint kortörténeti tanulmányaiért.

Sinay Jenőnek, a megyei könyvtári szolgáltatások kidolgozásában és kifejlesztésében nyújtott magas szintű szakmai munkásságáért, szakmai publikációiért és szervező tevékenységéért.

Surányi Imrénnek, az egri Főegyház-megyei Könyvtár régi irodalmának feltárásában végzett páratlan munkájáért és Eger város egyházi könyvtárának fejlesztése érdekében végzett munkájáért, valamint Eger város régi

irodalmának feltárásában szerzett érdemeiért.

A kitüntetetteknek melegen gratulálunk, kiemelkedő teljesítményeiket úgy szeretnénk közkinccsé tenni, hogy velük – e számunkban is, a következőkben is – életművüket bemutató interjúkat közlünk. Biztosak vagyunk benne, hogy példájuk, tapasztalataik, „módszereik” sokakra és mélyen fognak hatni.

„Majd megnézzük a Sándor Pistában”

A magyar néprajzi bibliográfia szerkesztőjénél

Görnyedten, botjára támaszkodva lép be a szobába – az első érzés a sajnálaté. Mihelyt ernyed állimait egyik kezével tehermentesítve beszélni kezd, a szánakozást elüzi az elismerés. S hosszú történetének még az elején tart, amikor a csodálat is hatalmába keríti hallgatóját. Következhetne az a riportokban gyakori fordulat, hogy „szavaira figyelve eltűnik körülünk a valóságos környezet, s képzeletünk messzi tájakra, távoli korokba kalandozik...” – ez azonban csak félig lenne igaz. A társalgóféléül szolgáló helyiség jellegzetes berendezési tárgyiban a látogató szoros összefüggést gyanít az interjúalany életútjával – rákérdez, és sejtése igazolódik.

– Ez a piros bölcső négy fiamat, egyetlen kislányomat és a hét unokámat ringatta. Berecz, a jeles mezőkövesdi asztalosmester készítette. Majd, amikor Szegedre, városi környezetbe kerültünk, teljes garnitúrává egészítette ki, ebből valók a székek, az asztal és a többi. A falvédők Kis Jankó Bori, a híres hímező- és varró- meg tervezőasszony keze nyomát őrzik. Minden egyes darab matyó jellegű, akárcsak azok a falon függő, feliratozott tányérok a Miatyánk kéréseivel. A székek, a láda, az asztal, a szekrény virágait az asztalosmester felesége pingálta festékbe mártogatott ujjjaival. Mind tanárkodásom és családi életem első éveire emlékeztetnek.

– Dr. Sándor István szakmai útja már akkor elkezdődött, amikor még nem sejtette, hogy utóbb az etnográfiahoz kötelezi el magát. Friss diplomával a zsebében a magyar és német nyelv és irodalom tanárának érkezett Mezőkövesdre, a Szent László királyi katolikus fiúgimnáziumba. „Véletlenül” ez a vidék is Györfly István kutatási körzetei közé tartozott, így az országos nevű tudóssal szoros ismeretségben levő Bayer Róbert, a gimnázium igazgatója is a híres néprajzkutató módszerét köelve kalauzolta végig fiatal kollégáját egy szabad délelőttön a községen. A hosszú sétu a templom tornyában végződött, ahonnan jól ki lehetett venni a hatvan–miskolci országút meg a Hór-patak által négy részre, úgynevezett tízedekre osztott matyóföldi község szerkezetét, az alföldi „kertes városok” jellegzetes települési beosztását.

Bár ez is tanulságos volt, élményszerűbb tapasztalatokat kínált a diákokkal és a helyi lakosokkal való érintkezés. Abban az első osztályban, amelyet az újon-

sült pedagógusra bíztak, hetvenkét tanuló szorongott; ennyi gyermek dolgozatainak javításakor figyelt a tanár úr arra, hogy az olyan tájszavakat, mint a „tojás” helyetti „toás”, kezdetben ne tekintse hibának, de fokozatosan a művelt magyar nyelvet is elsajáttíttassa diákjaival.

– Kivételesen szegény volt ez a mintegy húszezer lelket számláló község – mondja Sándor István –, s mégis voltak figyelemre méltó kulturális értékei. A népművészetről érintőlegesen szóltam már, de az sem lebecsülendő, hogy a legszegényebb rétegekhez tartozók szinte mindegyike tudott írni és olvasni. Működött itt ugyanis egy „summásiskola”, ahol azoknak a mezőgazdasági munkásoknak – a lakosság kétharmadának – gyermekeit oktatták, akik időszakos mezei munkára szerződve az év egyik felét távol töltötték otthonuktól. Nem hallottam róla, hogy másutt az országban lett volna hasonló intézmény. Ezek a sokfelé elvetődő agrárproletárok bizonyos szellemi poggyászt is hoztak magukkal. De örökségként is őriztek, használtak régi könyveket.

Későbbi önmagam, a leendő „bibliográfus” előfutáraként – persze akkor még csak a mindenre kiterjedő érdeklődéstől hajtván – szűrőpróbaszerűen megnéztem, milyen könyvanyag található a matyó házakban. Valósággal felhalmozódott itt a 18. századi vallásos irodalom. Olyan munkák, mint például *szentmiklósi Pongrácz Eszter Aranykorona*, vagy *Illés András Szentek élete* című művének vaskos kötete, melyeknek szövegei felolvasás által elevenedtek meg temetés, halott melletti virrasztás és más házi szertartások alkalmával. De szép számmal voltak vallásos ponyvák, nyomtatványok is. Ezek nagyrészt a summások révén vagy búcsújárások alkalmával kerültek ide más országrészekből. A különálló lapokat olykor összefűzték, és házi ájtatosságaikkor verseiket az ismert egyházi dallamokra énekelték.

– *Ahogy pereg a curriculum vitae, kiderül, hogy Sándor István ennél is korábban ismerkedett meg Magyarországon sokszínű népi életével. Földmérő mérnök édesapját többször helyezték át az Osztrák–Magyar Monarchia tágas határai között, s így legidősebb gyermeke egyaránt magába szívta a szülőföld, Munkács és Kárpátalja más tájai, majd a Felvidék és a Rábaköz színeit, hangjait, illatait; gyönyörködött a verbunkot vagy a taposózt ropó táncosok mozdulataiban, tarka viseletében, szokásaiban, életritében.*

– Számomra – bár akkor még nem tudatosodott bennem – az élőszo és a tapasztalat által öröklött paraszti műveltség ugyanúgy a magyar kultúra része volt, mint az, amit a könyvekből vagy európai műveltségű tanáraink előadásából tanultam.

– *Elsődlegesen azonban a hazai irodalom hivatásszerű tanulmányozása felé mozdul az egyetem Budapestén és Bécsben végző, és a diploma mellé doktorátust is szerző fiatal bölcsész érdeklődése. Közleményeire felfigyelnek, így amikor megpályázza a szegedi tanárképző főiskola magyar irodalomtörténet tanszékét, az intézmény igazgatótanácsa eltekint az egyébként szokásos hármas jelöléstől, és egyedül őt terjeszti fel a minisztériumnak kinevezésre. A bizalmat azoknak a cikkeinek köszönheti, amelyek a Szekfü Gyula szerkesztette Magyar Szemlében szép számmal látnak napvilágot.*

Az Eötvös Kollégium könyvtárában ismerkedett meg a két világháború közötti Magyarország nagy tekintélyű történésszel.

– Nem tudnám már megmondani, hogy hány kötet volt ebben a gyűjteményben, de fülkéiben tárgykörönként szakozva mindent meg lehetett találni, ami a kiemelkedő képességű egyetemi hallgató felkészüléséhez szükséges volt. A könyveken kívül folyóiratok is igen nagy választékban álltak rendelkezésünkre. Ez a bibliotéka tükrözte azt a felszabadult és testvéries légkört, ami a kollégiumban uralkodott, s önállóságra és korrektségre nevelt. Aki levett a polcról

egy-egy könyvet, és szobájába vitte, tett a helyére egy papírdarabot a nevével és a kölcsönzés időpontjával, de ez többnyire csak egy-két napra szólt. Varázslatos hely volt ez a könyvtár, különösen a magamfajta bölcsészsvüvölvény számára. Ült és dolgozott az ember egy asztalnál fiatal kollégáival, s vele szemben kiterített irományaival *Szekfü Gyula* vagy a kitűnő *Horváth János*, az egyetem akkori tanárai. Azután belépett a terembe *Bartoniek Géza*, a kollégiumalapító *Eötvös Loránd* egykori tanársegéde, a kollégium igazgatója. A megilletődött diák önkéntelenül felállt, hogy megadja a tiszteletet, ám ezért szelíd megrovásban részesült; tudományos munkáját ilyenkor sem volt szabad megszakítani. Az intézeti rendtartásból száműzték a formáságokat, mindenkit egyenrangúnak tekintettek, aki e falak között tevékenykedett. A kollégiumhoz tartozás, a jó értelemben vett „rend” szellemének melegét éreztem akkor is, amikor a háború után az ügynevezett igazolóbizottság – anélkül, hogy tudtomra hozta volna, mi a kifogása ellenem – pusztán mély vallásosságom ismeretében felmentett szegedi állásomból. Végül is volt kollégiumi társaim közbenjárására, másfél éves szorult helyzetemből *Lajtha László*, a kitűnő zenetudós segítette ki: rám bízta az általa igazgatott Néprajzi Múzeum pompás könyvtárának vezetését.

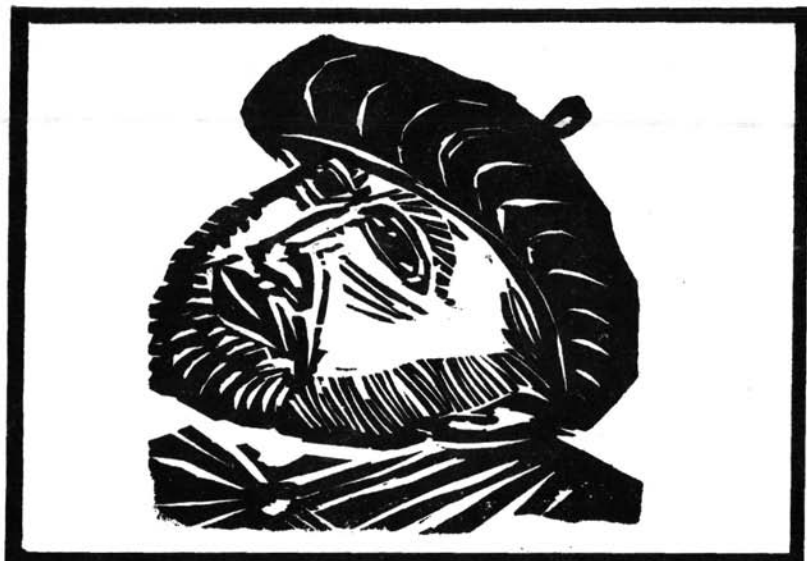
Sok nehézség árán költöztünk fel feleségemmel, szerető munkatársammal Budapestre; már három kisgyermekről kellett gondoskodnunk – de másodszorra is sikerült otthont teremtenünk. Elkezdődtek azok az évtizedek, amikor a fizetésem csak a hónap közepéig volt elegendő, könyveim eladása, értékeink elzalogosítása került sorra, rengeteg különmunkát kellett vállalnom. Leginkább azonban a tudománypolitika illetékeseinek kapkodása gátolta, hogy a kellő ütemben haladjak tevékenységem akkori főcsapásán, a magyar néprajzi bibliográfia szerkesztésével.

Ezt a munkát az ötvenes évek közepén a Magyar Tudományos Akadémia kezdeményezte, megbíztak az elvi előkészítéssel és a munka szervezésével. Zömében olyan embereket kértem fel a szükséges adatgyűjtésre, akik ismeretes okok folytán a szakma peremére sodródtak, s akiknek szerény segítséget jelentett ez a feladat.

Előzetesen más tudományterületeken is készültek tíz-húsz esztendőszakaszokat felölelő összeállítások. Az volt a cél, hogy a bibliográfiai kiadványok is minél látványosabban szemléltessék, mekkora előrehaladást ért el a tudomány a fiatal népi demokráciában.

Nagy erőbedobással dolgoztam, mert nemes célnak ítéltam a nemzeti műveltségünket feltáró néprajzi kutatást. Ma már elmondhatom: szinte minden tételt ellenőriznem kellett, nemcsak beosztásuk jelentett gondot, de megrostálásuk is. Amikor az első kötet kéziratát át akartam adni az Akadémiai Kiadónak, a lektorátus vezetője közölte: ők egyelőre nem gondolnak bibliográfiák megjelenítésére. Így telt el néhány év. Egyszer aztán váratlanul – megint sürgős lett a magyar néprajzi bibliográfia ügye. De azzal senki sem törődött, hogy lépten-nyomon más munkákat is el kellett látnom, például éves recens bibliográfiákat készíteni. Az ellentmondó utasítások, a gátló körülmények ellenére, a kíváncsúnál lassabban ugyan, de haladt a vállalkozás. Még az sem tudta meghúszítani, hogy 1969-ben váratlanul nyugdíjaztak.

Szerencsére az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának, a mai Néprajzi Intézetnek a könyvtárában folytathattam a megkezdett munkát. Sok ösztönzést jelentett néhány kiváló tudósunk véleménye, így *Gunda Béláé* és a munkámat támogatásával is értékelő *Paládi Attiláé*. Szép emlékem a fiatalon elhunyt, kitűnő valláskutató, *Diószegi Vilmos* egy mondata: „Tegnap este átnéztem a néprajzi bibliográfiát, egész Európában modell lehetne”. Hivalkodás volna itt könyvtártudományunk jeles képviselőit is idéznem.

Ha nyolcvanöt esztendősen lehet még vágyam, akkor az az, hogy befejezhessem a negyedik kötetet, amelynek terjedelme vetekszik az eddigiekével. A 18. század bibliográfiájával mintegy nyolcvan százalékban készültem el, lassan haladok, mert amióta – két és fél éve – megropantam, napi két-három óránál többet nehezen tudok dolgozni.

Hogy miért olyan fontos az etnográfia szempontjából a 18. század, holott ekkor még ki sem alakult Magyarországon a néprajz mint szaktudomány? Mert népünk jobbágyi állapotának korszaka volt. E század tollforgatóinak szépirói és közírói munkássága pedig köztudomásúan gazdag a népi életre vonatkozó adatokban.

Ha ma visszatekintek a *Magyar Néprajztudomány Bibliográfiája* című összefoglalás elkészült darabjaira, úgy vélem, hogy az anyaggyűjtés teljesnek mondható. Tény azonban, hogy az 1965-ben megjelent első kötet olyan időszakkal, az 1945 és 1954 közötti évekkel foglalkozik, amelyekre vonatkozóan az áttekintést a háborúban megtépzot gyűjtemények lassú éledése és az első békeévekben akadozó tudományos könyvkiadás rendkívül megnehezítették. Ez a kötet többrendbeli újdonsága ellenére magán viseli a kísérlet jegyeit. Az 1955–1960-as időszakot tárgyaló, 1971-ben napvilágot látott második kötet nyomában egy retrospektív munka jött: az 1850–1870-es periódus tudományos termését felölelő bibliográfia. Ez 1977-ben került ki a nyomdából. A két utóbbi munkámat talán joggal tarthatom kiérletnek. Módszerem helyességében a legjobb könyvtáros-néprajzos szakemberek ismertetései is megerősítettek.

– *Amikor szó esik róla, hogy az imént odaítélt kitüntetés, a Szinnyei-díj is elsősorban ezt a teljesítményt ismeri el, Sándor István csendesen, de határozottan megjegyzi:*

– Meglehetősen szomorú, bár jólesik, hogy több évtizeddel a nagy munka elkészülte után sommás elismerésben részesülhetek; hogy éppen könyvtáros kollégáim szerető megbecsülését érezhetem. Kíváncsian figyelem viszont azokat az észrevételeket, amelyek a mű lapjait forgató kutatóktól érkeznek hozzám.

Sajnos tisztában vagyok vele, hogy néhol, ahol elvárnám, lehangolóan kevés néprajzos kollégám forgatja ezeket a köteteket. Mégis elégtételt jelentenek azok a visszajelzések, amelyeket az Akadémiai Könyvtárból, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból vagy a debreceni Egyetemi Könyvtárból kapok. Örömmel hallok például, hogy utóbbi helyen szállóige lett: „Megnézzük a Sándor Pistában”. Elvégre a bibliográfia nem lajstrom, amelyben a ma kutatója saját nevét igyekszik keresni, hanem eligazítás a továbbiakhoz – mi az, amit eddig végeztünk, s mi az, amit elvégezni további feladatunk.

– *A bibliográfiákon kívül Sándor István nemcsak szerkesztője, de szerzője is néhány műnek. A magyar néprajz hőskorát idézi meg egy önálló monográfiával. A Néprajzi Múzeum gyűjteményének alapját lerakó Xántus János életét dolgozta fel, olyan forrásokból merítve, amelyeket „nem merném mondani, hogy más nem ismerhetett, de rajtam kívül alaposabban aligha nézett meg”.*

Xántus – folytatja Sándor István – a Bach-korszaki katonaszökevény, a kényszerű világcavargásból tudományos tökéletességű kutató, a győri bencéseknél végezte a gimnáziumot, mint két emberöltővel később jómagam.

Két nagy írónk hitelesebb bemutatásában is közreműködik. A mindennapi kenyér megszerzésének kényszere sem hiányzott elhatározásában, hogy Arany és Jókai műveinek kritikai kiadásának munkálataiban részt vállalt, de a megrendelő oldaláról kivételes ismeretei nyomnak sokat a latban. Mostanában fejezte be Jókai adomáiról írt tanulmányának korrektúráját.

– Jókai bőven merít a folklórból, amellyel komáromi, pápai, kecskeméti és debreceni éveiben találkozik, és bőkezűen juttat vissza olvasóinak ebből a kincsből. Finom hajszalcsövesség – főként az élőszó erejével – továbbítja a népi kultúra egyes elemeit a művelt rétegekhez is. Magam egyébként *Író és társadalom a felvilágosodás korában* című munkámat érzem a szívemhez legközelebb állónak.

– *A gondosan végzett kritikai kiadás is művelődéstörténet a javából. Sándor István tevékenységének ez másik jelentős ága, amely ugyanolyan sok aprómunkával jár, mint a bibliográfia. A módszerhez, a szakemberi magatartáshoz ezért közös kulcsot adhat, ha megmagyarázza, mit értett azon, amit néhány évvel ezelőtt egy szentendrei tanácskozáson a bibliográfiai munka humán vonatkozásairól mondott.*

– Az alázatosságot állítottam a középpontba. Arra hívtam fel a figyelmet, hogy mennyi mindenről le kell mondani szakmánk művelőjének, így eredményekben mutatósabb, jobban honorált feladatokról. Mennyi mindent kell háttérbe szorítani, akár még a családi életben is, ha mint magam, feleségemben társat nem találok munkámhoz. Ez az ára annak, hogy megmentsük a múltból a jelen és a jövő számára mindazt az értéket, ami írásba foglalva lappang. Hivatásunk mindig önmegtagadást követelt, de talán az általunk kiszitált szemcsék is bekerülnek egy-egy nagy és fontos majdani épület falazatába. Eszembe jut, amivel hajdani Eötvös kollégista társam, az ELTE későbbi tanszékvezetője, *Tálas István* biztatott, amikor a bibliográfia nehézségeiről beszélgettünk: „Legalább egyikünk halhatatlan lesz, Pista!”

– *Tálas István nem tévedett.*

Szilágyi Péter